

A tanulóeregnek valószínűleg igen nagy hányada fejezi be úgy a szakközépiskolát vagy gimnáziumot még ma is, hogy valójában fogalma sincs róla, hogyan is kell tanulni, s az iskolás éveken csak rutinja vagy szívós „seggelés” segítette át. Pedig mennyivel egyszerűbb lenne a dolga, ha ismerné azt a néhány „trükköt” (pl. skimming, dinamikus olvasás), mellyel felvértezve időt és energiát takaríthatna meg.

Nos, ez a könyv nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy megtanítsa a tanulás technikáját, megtornáztassa az agyat, erősítse a kitartást, szélesítse a látókört és felébressze a gyerekekben a tudásvágyat, valamint hogy az önismereti gyakorlatok által elérje a tanulás tudatos és természetes igénylését, felébressze és ébren tartsa a gyermekben az önművelés igényét. A szerző nem osztályozza lassú és gyors felfogásúakra olvasóit – nem ad külön feladatot hülyének és zseninek, s nem csak a jó tanulóknak magyaráz –, épp ellenkezőleg! Minden egyes olvasót, „tréningező”: képes arról meggyőzni, hogy ha technikásan dolgozik, fejlesztheti képességeit, kihozhatja magából a maximumot, sőt túlnőhet az eredetileg jobb képességű, ám kevésbé hatékonyan dolgozó társán is. S a bőséges memoriter-anyag és az „agyizmosító” feladatok szervesen egymásra épülő és egyre igényesebbé váló sorozata (szinonímakeresés, szókválasztás, fogalomválogatás, szómeghatározás, betűpótlás, hibakeresés stb.) után valószínűleg jólesnek majd a tanulás hatékonyságát, a tananyag rögzítését elősegítő, jógyszerű gyakorlatok az egyes fejezetek (epohák) végén pihentetőül, a tónusfokozás, a relaxációs és koncentrációs gyakorlatok, valamint az elmélkedés.

E képességfejlesztő tárgy oktatását elősegítendő – a könyv tájékoztatása szerint – különféle segédanyagok és segédeszközök is készültek (olvasásfejlesztő szoftver, főlíásor, diásor, hang- és videokazetta), sőt az anyag tanítására felkészítő tanári tanfolyamot is indítanak.

„...amit az iskolának el kell végeznie, az elsősorban az, hogy megtaníttassa velünk, hogyan kell tanulni” – írta Szent-Györgyi Albert, s választotta hézagpótló könyve mottójául Oroszlány Péter. Amit az iskolának el kellene végeznie, azt végezte el e könyv szerzője. Felkattintotta a tizenharmadik szoba ajtaját, melynek tulajdonképpen sohasem volna szabad zárva maradnia. Gyerekek, tanítók, tessék belépni!

Oroszlány Péter: Könyv a tanulásról. Alternatív Közgazdasági Gimnázium Alapítvány, Budapest, 1993. 318. p.

SZŐKE EDIT

Pünkösdlő

A hagyományos kultúra, ezen belül a népi játékok, dramatikus népszokások megismerése az egyik alapja minden zenei nevelésnek, különösen a népzenei oktatásnak. Szerves része az Óbudai Népzenei Iskolában (1034 Bp. Nagyszombat u. 27.) folyó oktató munkának is, amelynek tanáráként a „Népi játékok” foglalkozásokat tartom. Egy-egy tanévben több csoportom is van, tanítványaim 5-11 évesek.

Ősszel, míg tart a jó idő, főleg szabadban játszható játékokat tanítok – életkornak megfelelően kiválasztva:

- fogócskák, szembekötősdik,
- bújócskák, sor-láncjátékok,
- szerepjáték, párválasztó körjátékok,
- mozdulatutáncok,
- ugró, szökellő,

– hidas, bújós játékok stb.

A közös játékok módot adnak arra is, hogy a gyerekeket megfigyeljem: ki a legalkalmasabb egyes szerepek eljátszására. Hiszen novemberben már készülődünk valamelyik téli ünnepkörbe tartozó szokás előadására, amelyet egy archív felvétel meghallgatásával vagy megtekintésével kezdünk, pl. lucázás, betlehemezés, regölés, háromkirály-járás.

Decemberben aztán ezt több művelődési házban, táncházban, iskolában előadjuk, szerepelünk színjátszó és néptánc fesztiválokon, rádióban és a televízióban is.

A téli szünet után: farsangi alakoskodással, balázsolással, gergelyjárással folytatódik a sor.

Majd ezt követik a húsvéti ünnepkörhöz tartozó jeles napok: kiszehajtás, villözés, zöldág-járás, húsvéti dalok, locsolóversek.

A tanévet általában a pütkösi királynéjárás szokásának felelevenítésével fejezzük be. Természetesen közben sok-sok találós kérdéssel, kiszámolóval, mondókával, egy-egy aktuális kézműves foglalkozással egészül ki a játékok köre. Fontosnak tartom azt is, hogy a gyermekek a szokásokkal szorosan összefüggő néprajzi alapismereteket is szerezzenek.

A magyar népi gyermekjátékokkal való foglalkozás kiegészíti az iskolai oktató-nevelő munkát. Az énekes-táncos népi játékok és a dramatikus népszokások újraélése révén művészeti ismeretekkel bővül a gyermek látóköre, tájul érdeklődése, szemléletmódja, fejlődik esztétikai érzéke, művészi, fizikai képessége.

Kodály Zoltán szavaival zárom rövid ismertetésemet: „A gyermek ösztönszerű, természetes nyelve a dal, s minél fiatalabb, annál inkább kívánja mellé a mozgást. A zene és a testmozgás szerves kapcsolata: az énekes játék a szabad ég alatt, ősidők óta a gyermek legfőbb öröme.”

Pütkösd

Pütkösd a keresztény egyház egyik fő ünnepe, mely a húsvétot követő ötvenedik napon kezdődik. A keresztény egyház annak emlékére tartja, hogy – tanai szerint – Jézus mennybemenetele után a Szentlélek leszállt az apostolokra.

A legjellegzetesebb pütkösi népszokások:

I. Ügyességpróbákkal egybekötött pütkösi király választás;

II. Pütkösdőlés: lányok, legények (kisfiúk, kislányok) falujáró köszöntése;

III. Pütkösi királynéjárás.

I. Pütkösi király választás

Európa jelentős részében a középkor óta választanak pütkösi királyt. Versenyjátékokkal, főleg lóversennyel, a fiatalabb korosztályoknál bothúzással, kakaslövessel választották ki a legügyesebb legényt. Aki győzött, az lett egy évig a legények vezetője, bírója. Minden lakodalomba, összejövetelre meghívták, a legények engedelmeskedtek neki.

A pütkösi király választásnak – mint a legtöbb népszokásnak – van gyermekjáték változata. Az alábbi Zemplén megyében jegyezték le: a fiúgyermekek gallyakat dugdos-tak le a porba, két fiút befogtak lónak, hajtották a gallyak között és körül, miközben énekeltek a „Mi van ma, mi van ma...” kezdetű jellegzetes pütkösdőlő éneket.

II. Pütkösdőlés: pütkösi, énekes-táncos, adománygyűjtő népszokás, amely az Alföldön és Északkelet-Magyarországon terjedt el. Egyéb elnevezései a dalok szövege alapján: mimimamázás, mavagyonjárás, mivanmajárás.

Eredeti formájában lányok és legények, újabban inkább gyermekek vettek részt benne. A házról-házra járó csoportok bekéredzkedés után énekelnek, táncolnak, átveszik az adományokat.

Változatai a szereplők elnevezési és a játékmenet alapján:

- királyné, esetleg király is szerepel;
- a lakodalmi menet analógiájára menyasszony, vőlegény, koszorúslány, vőfély szerepel;
- nincsen megkülönböztetett központi szereplő.

III. Pünkösdi királynéjárás: kislányok termékenységvarázslással összekötött pünkösdi köszöntője a Dunántúlon, ahol sokfelé még az 1960-as években is élő népszokás volt. A szereplők lányok voltak.

A szokás lényege a következő: többnyire 4-6 lány házról házra vezet egy kisebbet, a pünkösdi királynét. A kislány fehér ruhát, fején virágkoszorút viselt, karján virágszirmokkal teli kosarat vitt. A kis királynő feje fölé piros, piros mintás vagy lila kendőt feszítettek ki, baldachin módjára, vagy fátyollal borították be. Éneklés közben mozdulatlanul álltak vagy lassan körbejárták, táncolták a királynét. Utána többnyire a szerencsekívánó mondóka kíséretében magasra emelték.

Győr-Sopron megyei változataiban gyakori a királynéra vonatkozó nevetési tilalom, amely valószínűleg ősi avatási próbatétel emléke.

A szereplők sora kiegészülhet még zászlótartóval, kosarassal. Az utóbbi megjelenése magyarázható azzal a folyamattal, hogy termékenységvarázsló szokásból adománykérő jellegű szokás lett.

Egy vitnyédi (Sopron megye) változata szerint állítottam össze a következő pünkösdi királynéjárás játékot:

Pünkösödölő leányok: – fehér bokrosing (puffos ujjú ing);

– különféle színű bársony puruc (mellény);

– 2-3 fehér kikeményített alszoknya;

– fehér alapon apró, színes mintás, ráncos szoknya;

– fehér fodros lekerekített szélű kötény;

– lábukon fehér harisnya, piros cipő;

– hajukat hátul összefonják és piros szalagokat kötnek bele;

– fejükön virágkoszorú (amit vadvirágokból készíthetünk a gyerekekkel együtt).

Kiskirályné: – öltözete, mint a többi pünkösödölő, de a szoknyája fehér;

– fejére egy nagy piros rojtos kendőt terítünk, s ezt szorítjuk le a virágkoszorúval.

Háziasszony: – szoknyája, köténye, mellénye sötétebb színű, mint a pünkösödölőké;

– fejére kendőt kötünk, lábán fekete cipő.

Kellékek: – 2 kendővel feldíszített bot, köcsög, fedeles kosár, amelybe az ajándék kerül, 2 kisebb szalaggal díszített kosár, amelyben a virágszirmok vannak;

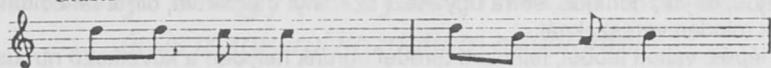
– szék, asztal, terítő, tányérban alma, dió.

A játék leírása

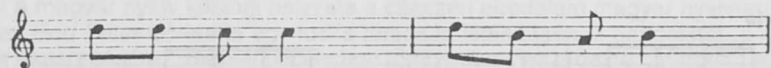
Pünkösdkor járja 6 nagyobb, 8-10 éves és egy kisebb, 5-6 éves lány, ő a kiskirályné. A háziasszony fogadja a pünkösödölőket, és átadja az ajándékat.

Az első hét leány viszi a 2-3 színes kendővel feldíszített botot. A középső pár fogja kézen és vezeti a nagy piros kendővel leterített pünkösdi királynét, karjukon kis kosár,

Giusto

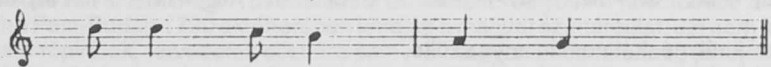
I. A pün - kösd - nek je - lés nap - ja,

Szent - lé - lék Is - ten kül - döt - te

E - rő - sit - te - ni hi - ve - ket,

Az a - pos - to - lo - kat

virágszirmokkal. Az utolsó pár: a jobb oldalnál köcsög, amibe a pénzt szedik,, a bal oldalnál födeles kosár, amibe az ajándékat gyűjtik.

Az első sorban álló egyik leány beköszönt:

– Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Háziasszony:

– Mindörökké, ámen!

Pünkösödölő leány:

– Nénémasszony, nénémasszony, szabad-e pünkösödni?

Háziasszony (az asztaltól felállva mondja):

– Szabad, szabad csak szépen pünkösödjöttek!

Az első versszakra egyenletes, lassú, ünnepélyes lépésekkel bevonulnak, az utolsó sornál szembefordulnak a közönséggel. A 2. és a 3. versszakot helyben állva éneklük.

2. Melyet Krisztus ígért vala

Egykor a tanítványinak

Midőn menve menyországba,

Mindenek láttára.

3. Dicsértessék Atyaisten,

Mindörökké Fiúisten

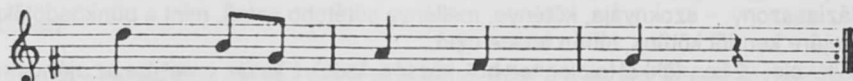
Szentlélekkel egyetemben

A nagy Úristennek.

Az „Ácintos pácintos” kezdetű dalra jobb felé fordulva, egyenletes tempóban körbejárják a királynét.

Amikor a „Hintsetek virágot” részhez érnek, a két leány, akinek a kezében virágszirmokkal teli kosár van, ugyanebben a ritmusban, meghinti a királyné fejét. Az ének végére mindenki visszamegy a helyére. A királynő ezalatt csipőre tett kézzel, leterítve áll.

Giusto

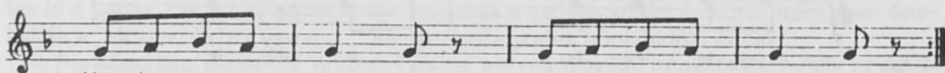
Á - cin - tos, pá - cin - ios,
 Tar - ka tu - li - pá - nos,
 Hint - se - tük vi - rá - got
 Az Is - ten fi - á - nak!

A „Meghozta az Isten” című énekre a királynétől kifelé haladva kétlépéses csárdást járnak, majd ugyanezt befelé haladva (jobbra lép, ballal mellé zár kétszer, illetve ugyanez fordítva). Ritmusa: tá-tá.

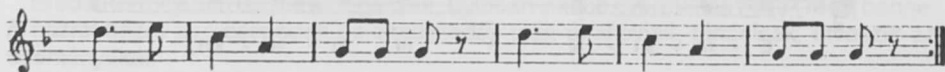
Az „Ejne, dejne, denejde” sorra ugyanezt az irányt megtartva, cifrát táncolnak, ez ismétlődik minden versszaknál.

Cifra lépés: váltott lábbal, felhúzott térdel ugrunk helyben a következő ritmusban: ti-ti-tá (jobb-bal-jobb; majd a másik lábbal bal-jobb-bal, illetve ugyanez fordítva; vagyis bal lábbal kezdenek, akik a királyné másik oldalán vannak).

Giusto

1. M eg - hoz - ta az Is - ten Pi - ros pünkösöd nap - jat
 Mi is meg - hor - doz - zuk Ki - ráj - né - asz - szo - nyát.

Ej - ne, dej - ne, de - nej - de, Ej - ne, dej - ne, de - nej - de.

2. A mi királynénkat nem is anya szülte,
 A pünkösdi harmat rózsafán termette.

Ejne, dejne, denejde, ejne, dejne, denejde!

3. A szép leányoknak három ágú haja,

A szép legénynek vőlegény bokréta.

Ejne, dejne, denejde, ejne, dejne, denejde!

4. Öreg embereknek csutora borocska,

Öreg asszonyoknak porhanyós pogácsa.

Ejne, dejne, denejde, ejne, dejne, denejde!

5. A szép menyecskéknek utcán az ülésük,

A kisgyerekeknek porba heverésük.

Ejne, dejne, denejde, ejne, dejne, denejde!

Az ének végén a háziasszony felhajtja a királyné kendőjét, s a következőket mondja:

– Hadd nézzem a királynétokat, édes-e, vagy savanyú?

A királynénak ekkor nem szabad mosolyognia.

A háziasszony így folytatja:

– Látom, igen édes, tessék az ajándék!

Beleteszi a kosárba az almát, diót, a köcsögbe a pénzt.

A pünkösdőrlő leányok háromszor magasra emelik a kiskirálynét, s így kiáltanak:

– Ekkora legyen a kendtek kendere!

Tapasztalataim szerint a 8-10 éves kislányok igen szívesen vállalkoznak e szép szokás bemutatására. Az egyszerű tánclépések megtanításával fejlesztjük a gyermekek ritmusérzékét, ízelítőt kapnak a dunántúli táncokból. A szokás betanításakor különösen figyeljünk a ritmikus mozgásra, a dalokkal való összhangra. Célszerű a táncfigurákat előbb körben együtt gyakorolni.

IRODALOM

Magyar Néprajz VII., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. (Jeles napok – ünnepi szokások – *Tátrai Zsuzsanna*)

Magyar Népzene Tára II. Jeles napok, Akadémia Kiadó, Budapest, 1953.

Volly István: Népi Játékok, Budapest, 1938.

KARÁCSONYNÉ MOLNÁR ERIKA

Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság

„...én is magyarul kezdettem mívelgetni...”

A XVIII. században a felvilágosodás eszméinek terjedésével egyre határozottabban merül fel a magyar nyelv közjogi helyzete a császári birodalom magyar nyelvterületein. Erdélyben *Bod Péter* felvetette egy tudós társaság létesítésének gondolatát „a magyar nyelvnek ékesgetésére.” *Bessenyei György* röpirataiban leszögezte: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.” Mégis *II. József* császár 1784-ben azt látta jónak, ha az egész birodalom területén az addigi hivatalos latin nyelv helyett a németet vezetik be. Néhány hónappal később valóságos nyelvi mozgalom bontakozik ki a császári rendelet ellen: írók, hírlapírók, értelmiségiek szállnak síkra az anyanyelv jogáért... A XVIII. század utolsó évtizedének kezdetén megnyílik a lehetőség a nemzeti nyelvű intézmények létesítése és a magyar nyelv terjesztése előtt.

Rövid néhány évig – a *Martinovics*-összeesküvés leleplezéséig – a felvilágosodás számos célkitűzése valósul meg. A birodalomtól távolabbi Erdélyben a jelentősebb eredmények: noha Pest-Budán 1790 októberében létrejött a magyar szintársulat, ezt nem követte – a sürgető röpiratok, tervezetek ellenére sem – a magyar tudós társaság létrejötte. Magyar újságja – hírlapja – is csak Pozsonynak van. Erdélyben elsőnek a magyar nyelvű lap, az Erdélyi Magyar Hírvívő születik meg 1790 tavaszán Nagyszébenben, majd e lap